

LLETRES

L'eruga i l'aranya: el llenguatge en la poesia de Francesc Garriga Barata

JOAN TODÓ / Fotografia d'Ester Andorrà

Fa cinquanta anys, al "proemi" del seu tercer llibre, *paraules* (1962), Francesc Garriga Barata deia:

*els que ens han precedit
ens llegaren paraules que no creien.
intentaren forjar-nos en llur foc
i ha resultat mentida el nostre tremp.
i avui arrosseguem la joventut
de paraula en paraula
per trobar l'única
que mantingui virtuts de resurrecció.*

Al llarg del mateix llibre, però, el desencís avança: ja no es tracta de les paraules heretades (cas en el qual l'errabundeig pel llenguatge permetia encara albirar la possibilitat de trobar-ne de veritables, vivificadores) sinó de tot el llenguatge com a residu d'un fracàs: l'últim poema del llibre, "adéu", es demana:

*qui podrà retornar-nos la certesa
de quelcom més
que no siguin paraules? (...)
vosaltres que llegiu
digueu-me:
on dormen les realitats?*

Fa poc, en una presentació de *tornar és lluny*, l'últim llibre de l'autor, Antoni Clapés relacionava aquesta malfança amb la *Carta de Philipp Lord Chandos a Francis Bacon*, d'Hugo von Hofmannsthal, aquell text on un aristòcrata fictici comunica al filòsof anglès que ha deixat d'escriure perquè ha "perdut del tot la capacitat de pensar o enraonar de qualsevol cosa amb coherència", perquè ja no té "la mirada simplificadora del costum", que permet emprar les paraules com si fossin transparents; a Lord Chandos, les paraules abstractes se li desfan a la boca com "bolets podrits", els mots es transformen en "remolins que persegueixo avall, fins al vertigen, que roden sense parar i a través dels quals s'arriba fins al buit".

Bacon, el filòsof que rep la carta de Lord Chandos, havia afirmat al *Novum Organum*: "les paraules violenten l'enteniment i ho pertorben tot de tal manera que porten els homes i innombrables i buides controvèrsies i fantasies". Ens trobem a un pas del Nietzsche de *Sobre veritat i mentida en sentit extramoral*, per al qual tot el llenguatge és "un exèrcit mòbil de metàfores (...), metàfores que s'han tornat gastades i sense força sensible, monedes que han perdut la seva imatge i que ara només compten com a metall, però

ja no com a monedes." I compara l'edifici conceptual així bastit amb una "tela d'aranya, tan suau que el pugui transportar l'onada, tan estable que no pugui ser agitat per qualsevol vent" (retingueu aquesta metàfora, hi hem de tornar després). Entre Bacon i Nietzsche, però, hi ha hagut un canvi, un desplaçament en la funció del llenguatge. Per a Bacon l'escàndol era que el llenguatge, un simple instrument per representar el món, no s'hi adequés del tot, i la solució era purificar-lo amb paciència i mètode, com qui canvia un telescopi per un altre. Per a Nietzsche, després de Humboldt, el llenguatge és un procés que configura l'individu, ja per sempre aïllat del món, un joc cada cop més autònom respecte a la realitat però que, malgrat tot, serveix per habitar el món; cosa que provoca que, si el llenguatge falla, aquesta errada resulti més perillosa per al subjecte. El qüestionament del llenguatge en Garriga Barata també té aquest biaix: per això demanava a les paraules "virtuts de resurrecció".

Temps després, la demanda es reformula a l'inici d'ombres:

*l'aurora vetlla els signes.
les lletres dansen, ombres del desig.
teixeixen el migdia de les formes.*

*si un cop de temps escombria les paraules
i amaga entre la brossa gest i crit,
¿com retrobar l'angle de seda
on comencen els mots imprescindibles?*

Hi ha un joc de trasllats, alhora simples i complexos, entre les paraules d'aquest poema: "signes" i "lletres" equivalen, igual que la "dansa" equival al "teixir", i les "ombres" es relacionen amb les "formes"; només que en aquest tercer pas el salt és més difícil: en el "migdia" és quan les ombres s'amaguen. El migdia és el "cop de temps [que] escombria" les ombres; és l'aurora qui les vetlla. Però "migdia" i "aurora", igual que "lletres" i "paraules", formen part en aquest poema d'un teixit verbal que els posa en dansa, que els fa ballar (en un doble sentit, el de dansar i el d'una cosa que no està segura, ben fixada). En el text que ja citàvem, Antoni Clapés destaca que Garriga emprà un llenguatge planer, en el sentit que no utilitza mots que calgui buscar al diccionari. Però la complexitat significativa de la poesia de Garriga Barata és més enigmàtica. Hi ha la recerca d'una última paraula, imprescindible, i alhora l'atzar que desmanega aquest propòsit. És la mateixa tensió que trobem en Mallarmé, allà on el joc amb el llenguatge ha esdevingut més compromès, més arriscat: l'entrega a l'atzar per mirar d'anul·lar-lo, l'envit contra la mort. La idea d'un llenguatge planer, aquí, pot desorientar: Agustí d'Hipona, a les *Confessions*, es demana: "Què és, doncs, el temps? Si ningú no m'ho demana, ho sé; si haig d'explicar-ho al qui m'ho demana, no ho sé." Bona part del lèxic dels poemes de Garriga Barata ("signes", "paraules", el propi "temps") és d'aquest ordre. El context, la sintaxi, els versos resemantitzen el mot, n'alteren el sentit, i ho fan a partir d'un significat inicial que, per poc que ens hi fixem, ja és abismal, ambigu, carregat de tradició.

A tornar és lluny mateix, hi trobem:

*vesteixo teranyina de paraules
i enfilo un cop i un altre
l'agulla de cosir
possible amb impossible.*

*joguina amb cos de fang mig fet amb presses
i a l'últim dels sis dies,
no puc fugir dels mots banals
que han despertat els meus dimonis.*

*paraules,
en tinc la boca plena
no sé ni amb qui ni quan podré desfer-me'n.
la mort rosegirà, perquè no callo,
les últimes.*

*tempesta de silencis
les tardes mal llegides.*

Vet aquí la tela d'aranya de Nietzsche. Un llenguatge que serveix per abrigar-se però que alhora, com la teranyina, és una trampa mortal. Rere aquesta "teranyina de paraules", però, jo hi veig un record del "Sum vermís" de Verdaguer:

*Jo no só pas la industriosa eruga
que entre el fullam de la morera es fila
de finíssima seda lo sudari.
Jo me'l filo del cànem de mes penes;*

A la nit dels peixos, Garriga Barata havia proclamat: "maleirem vint segles de paraules". Aquí ho rebla al poema "què més ens falta fer?", on va repassant les tres virtuts teològiques (fe, esperança, caritat). L'eruga de Verdaguer, al capdavant, mor per renèixer com a papallona; per analogia, Verdaguer ha de trobar en el cànem de les seves penes "unes ales de crisàlide / per volar-me'n amb Vós a vostra glòria", és a dir, una altra vida més alta. En Garriga Barata, aquesta fe ja és més dubtosa, no té la solidesa d'una visió total, d'un ordre còsmic, que encara existia en Verdaguer. Ja no hi ha un més enllà. En el nou llibre, la mentida sempre ronda prop de la por i de la fe; un discurs que menysté, que reprimeix, el discurs mut del cos, "l'espectacle d'un nu damunt la sorra", els dits que busquen "el sostre inabastable del desig". Perquè, tal com afirma rotundament un dels poemes, "cal encarar la mort amb un somriure."

Joan Todó (La Sénia, 1977) és escriptor. Ha publicat els reculls de poemes *los fòssils (al ras)* i *El fàstic que us cega*, així com el recull de relats *A butxacades*. Ha col·laborat en diverses revistes literàries: *Paper de vidre*, *Pèl capell*, *El tacte que té*, *Reduccions*, *Caràcters o L'Avenç*.